

e-ISSN: 2148-0494

Dergiabant

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1
(Mayıs/May 2021)

Yıkık Bir Duvarda Saklı Sır Tokat Hisariye Medresesi Kuruluşundan Günümüze

Yılmaz Kılıç

Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

PhD Student, Tokat Gaziosmanpaşa University,
Institute of Graduate Studies
Tokat/Turkey

yilmazkilig019@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9085-9657

Makale Bilgisi

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Geliş Tarihi: 5 Şubat 2021

Kabul Tarihi: 3 Mart 2021

Yayın Tarihi: 30 Mayıs 2021

Yayın Sezonu: Bahar

Article Information

Article Type: Book Review

Date Received: 5 February 2021

Date Accepted: 3 March 2021

Date Published: 30 May 2021

Publication Season: Spring

Açıkel, Ali – İnanır, Ahmet – Hanılçe, Murat – Okudan, Muhammet – Sefer Korkmaz. *Yıkık Bir Duvarıda Saklı Sır Tokat Hisariye Medresesi Kuruluşundan Günümüze*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2019.

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Açıkel ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ahmet İnanır, Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Murat Hanılçe, Gaziosmanpaşa Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü öğretim üyesi Dr. Muhammet Okudan ve Arş. Gör. Sefer Korkmaz tarafından kaleme alınan ve “Yıkık Bir Duvarıda Saklı Sır Tokat Hisariye Medresesi Kuruluşundan Günümüze” adını taşıyan bu eser Sonçağ Akademi tarafından 240 sayfa olarak 2019 Kasım ayında okuyucuya sunulmuştur. İlk baskısı olan kitap, içindekiler, sunuş, kısaltmalar, altı ana bölüm (Hisariye Medresesi Bağlamında Medrese Vakıfları, Hisariye Medresesi’nin Tarihçesi ve Vakfiyesi, Hisariye Medresesi Vakfının İşleyişi, Hisariye Medresesi Vakfının Ekonomik Yapısı, Vakıf Yönetiminde Karşılaşılan Problemler, Hisariye Medresesiyle İlgili Nihai Bir Değerlendirme), Hisariye Medresesi Vakfiyesi ve Tercümesi ile ekler bölümlerinden oluşturulmuştur.

Sunuş kısmını kaleme alan Ahmet İnanır, ilk paragrafta Tokat’ın medrese özelinde tarihi birikimine ve önemine vurgu yapmıştır. Daha sonra ikinci paragrafta “Neden diğer medreseler değil de Hisariye Medresesi çalışılması tercih edilmiştir ?” sorusuna cevap verilmiştir. Yapılan izahlarda fıkıh medresesi olması ve müderrislerinin genellikle fetva yetkisine sahip olması, günümüze kadar ulaşmış olması ve mevcut harabe durumunun restore edilmesine adına farkındalık oluşturma gayesi sebep gösterilmiştir. Müellif, ilerleyen satırlarda çalışmanın kapsamından mütevellit disiplinlerarası nitelik taşıdığı ve beş yazardan tarafından meydana getirilme konusuna açıklık getirmiştir. Son cümlelerinde emeği geçen kişilere teşekkür edip hataların bulunması halinde dönüt talep ederek bu bölümü kapatmıştır.

Doç. Dr. Ahmet İnanır tarafından kaleme alınan “Hisariye Medresesi Bağlamında Medrese Vakıfları” isimli iki kısımdan müteşekkil birinci bölümde müellif işe Tokat’ın şehir tarihinden bahsederek başlamıştır. İfade ettiğine göre: Şehre ilk Müslüman akınları Emeviler döneminde başlamış 1074 yılında ise Danişmend Gazi tarafından fethedilmiştir. Selçuklular, İlhanlılar, Eretnalılar ve Kadı Burhaneddin sırası ile Tokat’a hükmetmiştir. 1398 senesinde Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlılarca egemenlik altına alınınca bu yer cami, medrese ve imaret yönünden ciddi manada gelişme göstermiştir. Daha sonra Tokat’ta bulunan medreseler zikredilmiştir: Emir Hisar Bey Medresesi, Yağlıbasan, Pervane, Mevlana Ümmet, Hacı Ömer, Kadı İmad, Kadı Hasan Darülhadisi ve Mevlanazade Darülhadisi gibi ... Akabinde “Vakıflar ve İşlevleri” adını taşıyan ilk kısımda vakfın tanımı yapılmış ve konuya ilişkin farklı görüşler tartışılmıştır. Ebu Hanife’ye göre, vakfedilen şeyin

vakfeden kimsedeki mülkiyeti devam etmektedir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah'a ait olmuştur. Bir sonraki adımda vakfın türleri, mülkiyet ve yararlananları açısından olmak üzere iki kategori halinde sınıflandırılmıştır. İkinci kısım "Evlatlık Vakıfların Tanımı ve Hukuki Yönü (Medrese Vakıfları Açısından)" başlığı ile yazılmıştır. Evlatlık vakıfların vakfedenin zengin veya fakir akrabalarının faydalanması için kurulduğu dile getirilmiştir.

Yine İnanır'ca yazılmış "Hisariye Medresesi'nin Tarihçesi ve Vakfiyesi", isimli 13-39 numaralı sayfa aralığında yer alan ikinci bölüm de iki kısımdan meydana gelmektedir. Öncelikle Hisariye Medresesi'nin görevlileri, gelirleri ve fiziki görüntüsü hakkında bilgi sunulmuştur. "Hisariye Medresesi'nin Tarihçesi", isimli ilk kısımda Sultan Çelebi Mehmed döneminde teşekkül ettirilen medresenin vakfiyesinde kurucu olarak "*Rahmetli Eminü'd-din Yahşi b. Sadr Sinanü'd-dîn Yusuf el-Aksarây'nin oğlu merhum Zahiru'd-devlet ve'd-din Seyyid Hisar Bey*" işaret edilmiştir. 600 yıldan fazla geçmişi olan Hisariye Medresesi bugün Takyeciler Cami yakınında harabe bir vaziyettedir. Müellif, ilerleyen satırlarda adı geçen müessesenin tam adresini "*Tokat Camii Kebir Mahallesi Halit Sokak No. 64/C*" şeklinde vermiştir. Medresenin bulunduğu parselin kuzeyinden geçen yolun iki tarafındaki duvarlarda bulunan harç, kireç ve taş malzemeler diğer başka tarihi yapıların varlığının kanıtı olarak gösterilmiştir. "Hisariye Medresesi Vakfiyesi" isimli ikinci kısımda yazar, medresenin kuruluş senedi vakfiye üzerinde durmuştur. Hisariye vakfiyesinin ilk defa 1411 tarihinde yazıldığı ifade edilmiş ve ilk tescilin Emir Hisar Bey'in talebi üzerine İbrahim b. Abdülhamid Kasım ve Muhammed b. Tacü'd-dîn şahitliğinde Tokat Kadısı Muhammed b. Hacı Muhammed tarafından yapıldığı dile getirilmiştir. Bölümün ilerleyen sayfalarında vakfın gelir getiren kalemleri sıralanmıştır. 1417 tarihli vakfiye tetkik edildiğinde 200'den fazla gelir birimi zikredilmiştir ki mezarlar, tarım yapılabilen araziler, fundalık, çok sayıda bahçe, değirmenler, boyahaneler ve bir han... Akarlar belirtildikten sonra kurumun görevlileri ve giderleri üzerinde durulmuştur. Vakıf görevlileri şu şekilde sıralanmıştır: İffetli ve din ilimlerine hakim bir müderris, fıkıh öğrencilerinin derslerini tekrar edecek bir muid, medresede kalacak altı fıkıh öğrencisi, dış kapının açılıp kapanması ile görevli bir bevvab, temizlik işleri ile ilgilenen ferraş, su meremmetçisi, dua okumakla görevli duağu. "Hisariye Medresesi Vakfı'nın İşleyişi", isimli üçüncü bölümü kaleme alan Prof. Dr. Ali Açık, Doç. Dr. Murat Hanılçe ve Muhammed Okudan iki kısımlık bir kurgu yapmıştır. "Vakıflarda Yönetim ve Denetim" başlıklı ilk kısımda öncelikle genel olarak Osmanlı dönemi vakıflarının Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmadan evvel nasıl idare edildiğine dair malumat verilmiştir. Buna göre, 1826 evveli bu yapılar İslam devletlerinden miras kalan "evkaf-ı kadime", miri arazinin temlik ile kurulan "evkaf-ı irsadiye" ve hayırsever kimselerin kendi mülklerini tahsisleri "evkaf-ı sahih-i lazime" ayrımı ile üç ana gruba ayrılmıştır. Müelliflerin aktardığı bilgiye göre, Sultan Orhan, Bursa'da inşaa edilen camii ve zaviye evkafının nezaretine 1358 yılında Vezir Sinan Paşa'yı tayin ederek ilk Evkaf-ı Hümayun Nazırını atamış olmaktadır. Nezaret teşkil edilmeden Hisariye Medresesi Tokat kadılarının kontrolünde olup vakfedenin soyundan gelen kimselerce idare edilmiştir. Genel anlamda bu dönemde zikredilen müesseseler aile

nesince idare edilirdi. Yazarlar, ilerleyen satırlarda vakıfları tek çatı altında toplayarak etkin denetim ve mali destek amaçlı 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurumunun hayata geçirildiğini yazmıştır. "Hisariye Medresesi Vakfı Görevlileri ve Görevleri", isimli ikinci kısımda müellifler medresenin görevli ve görevleri hakkında okuyucuya bilgiler sunmuştur. İdari görevliler arasında vakıf işlerini tevliyet gereği yürüten kimse "mütevelli", mütevelliye dava açılması veya görev yerinden üç günden fazla ayrılması durumunda ona vekalet eden "mütevelli kaimakamı" ve vakıf gelirlerini toplamakla vazifeli "cabı" sıralanmıştır. Dini görevliler içerisinde sadece medresede dua ile ilgili hizmetlerde bulunan "duağu" zikredilmiştir. Yine medrese vakfında dua okuyan kişilerin isim, günlük kazanç ve görev sürelerini gösteren tablo sunulmuştur. "Tedris görevlileri ve talebeler" başlığında müellifler, medreselerde ders veren ilim adamları "müderris", müderrise yardımcı olan ve verilen dersleri tekrar eden kişi "muid" ve eğitim alan öğrenciler hakkında bilgiler takdim etmiştir. "Yardımcı Hizmetleri Yerine Getiren Göreviler" isimli ikinci kısımda yazarlar, kapıda bekleyen görevli ve kapıcı "bevva", temizlik işlerinden sorumlu "ferraş", suyolları bakıcısı ve tamircisi olan "su meremmetçisi" hakkında bilgiler vermiştir. Daha önce de yapıldığı üzere adı geçen görevlilerden sonra onların isim, aldıkları ücret, görev tarihi ve görevi bırakma nedenlerini içeren tablo konulmuştur.

"Hisariye Medresesi Vakfı'nın Ekonomik Yapısı", adını taşıyan dördüncü bölüm, kaleme alan Açık, Hanılçe ve Okudan tarafından iki kısım şeklinde planlanmıştır. İlk kısımda vakfın gelirleri ortaya konulmuştur. İkinci kısımda yazarlar, vakfın giderlerinden bahsetmiştir. Temel olarak bu müessesenin masrafları bakım ve tamir, görevli ve talebe ücretleri, harçlar ve vergiler ile diğer giderler şeklinde üç başlık altında toplanmıştır. İfade edildiğine göre, vakfiye gereği akarlar ile önce medrese, mescit ve binası olan yerlerin tamiri yapılacak arta kalan para medrese ihtiyacına sarf edilebilecektir. Farklı zamanlarda tamirat ihtiyacı hasıl olmuşsa da en sarsıcısı 1884 tarihinde yıkılmakla yüz yüze gelecek kadar ciddi hasar aldığı olaydır. İhyası adına 40.000 kuruşluk bir meblağa ihtiyaç duyulmuşken bu paranın tahsisi için 16 yıl süren bir taksitlendirme usulü benimsenmiştir. Bölümün ilerleyen satırlarında mütevelli, müderris, muid, fıkıh öğrencileri ve bevva'nın aldığı ücretler hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 1. Medrese Görevlilerinin Aldıkları Ücretler

Görevliler	Günlük Ücretleri (Dirhem veya akçe)	Yıllık Ücretleri (Hububat Müd)
Mütevelli	Vakıf binalarının tamir ve bakımı ile görevli ücretlerinden artan gelir	
Müderris	6	18
Muid	2	6

Talebe (Altı kişi)	6	6
Bevvab	1	1
Toplam	15	31

Yazarlar, “Harçlar, Vergiler ve Diğer Giderler”, isimli başlık altında ambar kirası, aşboğaz, kahve-duhan masrafı, muhasebe harcı, nakliye ve şahnelik adı altında harcamalar yapıldığını zikretmiştir. “*Aşboğaz, günümüzde erkek evinden kız evine gönderilen düğün erzakını ifade etmekle beraber muhtemelen vakıf vergi tahsili yapan görevlinin erzak gideri için ödenmiştir. Ambar kirası, ürün olarak toplanan vakıf gelirlerinin muhafazası için kiralanan ambarlar için yapılan ödeme olmalıdır. Kahve-duhan masarifi muhtemelen vakfın vergi toplayıcısının kahve ve tütün harcamaları için ödenen ücrettir. Nakliye kirası, vakıf gelirlerinin tahsili ve nakli için yapılan harcamayı ifade etmektedir. Şahnelik ise şahneye yani mahsul öşrünü toplayan görevliye verilen ücrettir.*” 1837-1841, 1875 ve 1876, 1884-1898, 1905-1918 yıllarında ödenen harç ve vergiler tablo olarak okuyucuya sunulmuştur.

Açıknel, Hanılçe ve Okudan, “Vakıf Yönetiminde Karşılaşılan Problemler” ismini taşıyan beşinci bölümde esas itibari ile yaşanan sorunları vakıf görevlilerinin yolsuzlukları ve reayanın vakıf işlerine müdahalesinden kaynaklı problemler olarak kategorize etmiştir. “Vakıf Görelilerinin Yaptığı Usulsüzlükler” isimli başlık altında meseleye ilişkin Sivas Ahkam defterlerinde tespit edilmiş beş adet hüküm bulunduğu söylenmiştir. İki tanesi vakıf görevlileri ile mütevelliler arasında ücret azlığından, iki tanesi vakfın gelirine vazifelilerin müdahalesinden ve bir tanesinin de görevliler arasında hasıl paylaşımından kaynaklanmış olduğu ifade edilmiştir. “Reayanın Yaptığı Usulsüzlükler” başlığı altında yine Sivas Ahkam defterlerinde görülmüş dört adet ilgili emir bulunduğu ifade edilmiştir.

Açıknel, İnanır ve Hanılçe tarafından kaleme alınan “Hisariye Medresesiyle İlgili Nihai Bir Değerlendirme”, isimli altıncı bölümde adı geçen müellifler daha evvel işaret ettikleri verilerin genel bir değerlendirmesini yapmıştır. Akabinde Hisariye Medresesi Vakfiyesi ve Tercümesi ilave edilmiş, daha sonra ekler konulmuştur ki burada yıllara göre vakıf muhasebe bilgileri tablo halinde sunulmuştur. Hisariye Medresesi Vakfiyesinden bazı nüshalar verilmiş ve medresenin günümüzdeki fotoğrafları kullanılarak eser bitirilmiştir. Kitabın kaynakça kısmı genel uygulamanın aksine eserin sonlarına koyulmak yerine her ilgili bölümün nihayetinde kaynaklar takdim edilmiştir.